

Združeno delo v skupščinah po ustavnih spremembah

Izhodišča po ustavi 1974

Delegatski skupščinski sistem po ustavni ureditvi iz leta 1974 izhaja iz človeka samoupravjalca in njegovih konkretnih interesov v samoupravnih asociacijah združenega dela in v drugih samoupravnih asociacijah. Za realizacijo tega izhodišča je bila sprejeta ustavna rešitev, da delegati za zборе skupščin družbenopolitičnih skupnosti izhajajo iz delegacij. Delegacija kot stalna delovna oblika naj bi zagotavljala, da se delegat ne bi spremenil v profesionalnega političnega predstavnika, ki bi zgubil stik s svojo samoupravno bazo. S tem, ko delegate v zборе skupščin družbenopolitičnih skupnosti ne volijo neposredno delovni ljudje in občani, je prenesena neposredna delovna odgovornost za izražanje avtentičnih interesov delovnih ljudi na delegacije.

Ustava iz leta 1974 uveljavlja koncept delegacije kot neposredne družbene osnove za delo delegatov v zboru. Zamiselnost delegacije je implicirala predpostavko, da če bi delovni ljudje in občani neposredno izvolili delegata v zboru, bi bila vsa povezava prepuščena samemu delegatu in pa družbenopolitičnim organizacijam. Tako pa je samoupravna delegacija stalna delovna osnova za delo delegatov v zboru, družbenopolitični faktor pa se v to delo vključuje ne kot edini faktor, ki bi nujno imel močne elemente političnega monopola, ampak kot notranji sestavni del samoupravnega preudarjanja, dela in odločanja. Koncept delegacije izraža idejo, da se interesi izražajo na podlagi skupnosti in v skupnosti samoupravno organiziranega človeka kot nosilca interesa in ne posameznika kot osnovnega nosilca interesa. Neposredna izvolitev delegacije, ki nato kot kolektiviteta pošlje delegata v zbor skupščine, je bistvena značilnost delegatskega sistema po ustavi iz leta 1974.

Osnova za delo delegacij in delegatov v zboru so po ustavi (prvi odstavek 137. člena in prvi odstavek 141. člena) že integrirani interesi članov teh skupnosti. V navedenih določbah je govora o interesih in smernicah samoupravnih organizacij in skupnosti. Na podlagi teh interesov in smernic določa delegacija temeljna stališča za delo delegata v skupščini.

Spremembe po ustavnih amandmajih

Ustavni amandmaji prinašajo bistvene spremembe v nekatere temeljne opredelitve družbenoekonomskih odnosov in družbenoekonomskega sistema. Živo delo delavcev ni več edina podlaga za upravljanje in prilaščanje rezultatov dela, ampak so poleg živega dela podlaga za upravljanje in prilaščanje tudi vložena sredstva. V organizaciji združenega dela, v kateri so združena sredstva tudi iz drugih organizacij združenega dela, ne upravljajo več samo delavci, ki v tej organizaciji delajo, ampak skupaj z njimi upravljajo tudi tisti, ki so sredstva vložili v to organizacijo združenega dela. Delegat iz te organizacije združenega dela torej že ne predstavlja več celotne upravljalke strukture, ampak samo delavce iz te organizacije na podlagi njihovega tekočega dela, pa tudi vloženi sredstev, na katerih imajo ti upravljalno pravico. Tako se postavlja vprašanje odnosa delegacije in delegata do interesov in smernic svoje samoupravne organizacije.

Po prvem odstavku 137. člena ustave SFRJ, ki ostaja v veljavi, saj je celoten člen samo dopolnjen z amandmajem XXVI/3, določa delegacija temeljna stališča za delo delegatov v skupščini in za njihovo sodelovanje pri odločanju, izhajajoč iz interesov in smernic temeljnih samoupravnih organizacij in skupnosti in splošne družbene interese in potrebe. Ker delegacijo še naprej volijo delavci v delovni organizaciji, so interesi te organizacije lahko identični z interesi delavcev v njej, če ni v tej delovni organizaciji vloženi sredstev od drugod. Če so pa sredstva vložena od drugod, potem nikakor ni nujno, da so interesi delovne organizacije identični z interesi delavcev v njej. Še konkretnije: interesi organizacije se oblikujejo glede na vložena sredstva v njo. Če je dosežena skladnost med interesi delavcev v delovni organizaciji z interesi organizacije kot take, potem bo pač delegat brez težav zastopal te interese, odpirajo se pa drugi problemi. Navedena ustavna določba namreč zahteva, da se upošteva tudi interese drugih samoupravnih organizacij in skupnosti. Ustavni amandmaji skušajo prispevati k uveljavitvi tržne ekonomije, kar seveda zasluži vso podporo. Vprašanje pa je, kakšna sprememba nastaja v odnosu med delovnimi organizacijami na področju gospodarstva, če so v odnosih medsebojne konkurence na trgu. Dosedanji ustavni koncept je računal na to, da se v sodelovanju delegacij samoupravnih organizacij in skupnosti sporazumno oblikujejo skupne rešitve o vprašanih iz pristojnosti skupščine (tretji odstavek 137. člena ustave SFRJ). Sporazumno oblikovanje skupnih rešitev med tržnimi konkurenti gre kajpada lahko na škodo drugih gospodarskih subjektov na enotnem jugoslovanskem trgu, na škodo potrošnikov in lahko pomeni uveljavljanje parcialnih interesov na škodo družbenih interesov.

Upoštevatelj, da je dosedanja ustavna ureditev izhajala iz tega, da delavec v temeljni organizaciji združenega dela uresničuje svoj temeljni samoupravni družbenoekonomski položaj, tam sprejema vse odločitve o ustvarjenem dohodku in na tej podlagi v sistemu samoupravnega in družbenega planiranja in samoupravnega sporazumevanja ter družbenega dogovarjanja nasploh uveljavlja svoj dominantni položaj v političnem sistemu. Na podlagi ekonomske oblasti, ki zagotavlja delavcu odločilno vlogo v združenem delu, naj bi imel tudi politično oblast. Po ustavnih amandmajih pa temeljna organizacija združenega dela sploh ni več obligatorna temeljna samoupravna asociacija, v kateri delavec uresničuje svoj temeljni samoupravni družbenoekonomski položaj, ampak je le še fakultativna, če se delavci tako odločijo, pa še v tej svoji fakultativnosti je izenačena z alternativno drugo obliko organiziranja delavcev. To je seveda povsem v skladu z ustavno opredelitvijo delovne organizacije. Tudi če se delavci odločijo, da organizirajo temeljno organizacijo združenega dela, ta organizacija nima več odločilnega položaja v družbenoekonomskem sistemu, pač pa je samo izvedeni in podrejeni del delovne organizacije. Nič več ne velja ustavna določba, da delavski svet delovne organizacije sprejema sklepe, ki se nanašajo na uresničevanje neodtujljivih pravic delavcev v temeljnih organizacijah združenega dela v soglasju z vsako od teh organizacij (dosedanja določba drugega odstavka 100. člena). Prav tako ne velja več določba, da statut delovne organizacije sprejmejo delavci z večino glasov vseh delavcev v vsaki od temeljnih organizacij (tretji odstavek 106. člena). Z ustavnimi amandmaji je povsem jasno opredeljeno, da je delovna organizacija samostojna samoupravna organizacija ter ekonomska in poslovna celota, v kateri so delavci povezani s skupnimi interesi pri delu z družbenimi sredstvi. Delovna organizacija na področju gospodarskih dejavnosti je temeljni subjekt tržnega poslovanja, delovna organizacija je nosilka vseh pravic in obveznosti v pravnem prometu glede vseh sredstev, s katerimi razpolaga in jih uporablja (XI). V ustavnih amandmajih je sicer še

vedno ohranjen pojem *temeljne* samoupravne organizacije in skupnosti, vendar je v obrazložitvi jasno navedeno, da je to samo zaradi možnosti, da je še vedno ustanovljena temeljna organizacija združenega dela, ki pa je, kot smo že opozorili, v povsem drugačnem ustavno-pravnem statusu.

Sicer pa posebej oblikovana delegacija v delovni organizaciji po ustavi sploh ni obvezna, ker lahko delovni ljudje s statutom določijo, da opravlja funkcijo delegacije delavski svet. Tu lahko nastanejo različne situacije. Če v delovni organizaciji ni združenih sredstev drugih delovnih organizacij, potem bodo pač temeljna stališča, ki jih bo oblikoval delavski svet za delo delegata iz te delovne organizacije, pomenila tako ali drugačno sintezo interesov delavcev in njihove delovne organizacije. Ker morajo delegati v delavskem svetu delati po smernicah delavcev, ki so jih izvolili in so jim odgovorni za svoje delo (četrti odstavek 3. točke XXIV. amandmaja), je pri odločitvah delavskega sveta, vključno s temeljnimi stališči za delo delegata torej zagotovljena dominacija interesov delavcev znotraj te delovne organizacije. Če so pa v delovni organizaciji združena sredstva drugih delovnih organizacij, potem interesi take delovne organizacije niso več nujno istovetni z interesi delavcev, ki v tej organizaciji delajo. Če bo oblikovan poseben skupni organ upravljanja za zadeve skupnega pomena (šesti odstavek 2. točke XXIV. amandmaja), potem delavski svet take delovne organizacije sploh ne bo samostojno in končno oblikoval interesov te delovne organizacije. Če bi pa delavski svet opravljal tudi funkcije skupnega organa upravljanja vlagateljev sredstev, potem morajo biti v njegovih temeljnih stališčih za delo delegata upoštevani že interesi vlagateljev sredstev. Če pa pri vsem tem upoštevamo še z amandmajem nespremenjeno ustavno določbo, da mora delegacija (ali pa tisti, ki opravlja njeno funkcijo) poleg interesov svoje organizacije upoštevati še interese drugih organizacij, potem bi iz mnogih možnih vprašanj na prvo mesto postavil vprašanje, na kakšen način naj delegacija upošteva interese drugih gospodarskih subjektov, ki nastopajo na trgu. Če bo v delovni organizaciji uspelo napraviti sintezo interesov delavcev, ki so izvolili delegata, in interesov delovne organizacije kot celote, potem bo v zboru združenega dela nastopil delegat z interesom, ki bo delavski in podjetniški hkrati. Če imajo delavci v delovni organizaciji lastnega delegata, kar pride praktično v poštev pri zboru združenega dela občinske skupščine, potem bi relativno lažje prišlo do stališča za delo delegata v skupščini. Integriran interes podjetja in delavcev v njem bi moral biti zaželen. Vprašanje pa je, kako doseči in kaj pomeni po svoji vsebini integriran interes več podjetij in delavcev v njih v odnosu do skupnega delegata in do splošnega družbenega interesa. Pri skupnem delegatu amandma (XXV/3) celo predvideva konferenco delegacije ali drugo obliko povezovanja delegacij zaradi oblikovanja skupnega stališča za delo in odločanje delegata v skupščini. Po še vedno nespremenjeni ustavni določbi (prvi odstavek 141. člena) je delegat dolžan ravnati v skladu s smernicami svojih samoupravnih organizacij in skupnosti in s temeljnimi stališči delegacij, kakor tudi v skladu s skupnimi in splošnimi družbenimi interesi in potrebami, vendar je samostojen pri opredeljevanju in glasovanju v skupščini. Pri delu in odločanju v skupščini bo delegat vsekakor moral napraviti svojevrstno sintezo med interesi dela in kapitala v razmerah, ko naj bi se tako uspešnost delavcev kot gospodarskih subjektov preizkušala na trgu.

Z vidika sistema se postavlja vprašanje, kako se bo konstituiral in deloval zbor združenega dela, posebej še v republiški skupščini. Ustavni koncept zbora združenega dela očitno ne predvideva, da bi bil to zbor tržnih konkurentov, če pustimo ob strani celotno sfero svobodne menjave dela. Kolikor bolj bo v sistemu in praksi priznано delovanje tržne ekonomije, toliko bolj bo postajal vprašljiv dosedanji

ustavni koncept združenega dela, ki temelji na izločitvi konkurence med delavci, pa tudi med gospodarskimi subjekti v dosedanem ustavnem opredeljevanju družbene lastnine, samoupravnega in družbenega planiranja, samoupravnega sporazumevanja in družbenega dogovarjanja. S tem pa se povezuje kajpada tudi artikulacija političnih interesov in oblikovanje politične sinteze, do katere naj bi po veljavni ustavni ureditvi prihajalo v nestranskem sistemu.

Očitno smo pred novimi družbenimi izzivi, na katere bo po vsej verjetnosti lahko dala odgovor šele nova ustava. Praksa pa kaže, da z vsemi odgovori šele na novo ustavo ne bo mogoče čakati.

IGOR KAUCIČ

Aktualna vprašanja volitev predsedstva SR Slovenije

Volitve predsednika in članov predsedstva SR Slovenije pomembno posegajo v položaj tega organa in vplivajo na razmerja v skupščinskem sistemu, posebno na razmerja med predsedstvom SR Slovenije in skupščino SR Slovenije.* Zato so vprašanja volitev (ne le predsedstva republike) prevladujoča v razpravah o spremembah ustave SR Slovenije. Predsedstvo SR Slovenije se oblikuje z volitvami predsednika in šestih članov predsedstva, preostala dva člana po položaju pa postaneta člana predsedstva v trenutku, ko sta v skladu s statutarnimi določbami Zveze komunistov Slovenije in Socialistične zveze delovnega ljudstva Slovenije izvoljena na ustrezno predsedniško funkcijo, in ostaneta člana predsedstva, dokler opravljata to funkcijo. Predsednika in člane predsedstva SR Slovenije volijo občinske skupščine in skupščine skupnosti občin kot posebnih družbenopolitičnih skupnosti po postopku in na način, določen z zakonom.¹

Kandidate za predsednika in člane predsedstva republike določi kandidacijska konferenca SZDL Slovenije², potem ko dobi mnenje vseh občinskih kandidacijskih konferenc o možnih kandidatih. Zakon o volitvah in odpoklicu predsedstva SR Slovenije določa zaprto listo za šest kandidatov za člane predsedstva republike in za enega kandidata za predsednika predsedstva republike (6. člen). Vloga kandidacijske konference SZDL Slovenije je izredno pomembna, ker prevladujoče vpliva na izid volitev in se dejansko približuje funkciji elektorjev, čeprav delegati republiške kandidacijske konference nimajo imperativnega madnata.

O kandidatu za predsednika in člane predsedstva republike se glasuje na skupni seji vseh zborov občinske skupščine in skupščine skupnosti občin kot posebnih družbenopolitičnih skupnosti.³ Predsednik predsedstva se v skladu s spremembo

* Članek je nekoliko dopolnjen prispevek avtorja na posvetu Društva za ustavno pravo Slovenije in Marksističnega centra CK ZKS o volilnem sistemu v Ljubljani dne 21. 2. 1988.

¹ 3. odst. 383. člena ustave SR Slovenije. Zakon o volitvah in odpoklicu predsedstva SR Slovenije je bil sprejet leta 1974 in spremenjen leta 1981 in 1988 (Uradni list SRS, št. 7/1974, št. 39/1981 in št. 20/1988).

² Amandna IV k ustavi SR Slovenije, Uradni list SRS, št. 22/1981.

³ Glasuje se »za« ali »proti« celotni listi kandidatov za člane predsedstva SR Slovenije in ne o posameznih kandidatih, ki jih tudi ni mogoče črtati na kandidadni listi ali pripisati drugega kandidata.